

Fábián István

Az elvásott fény

Mohai V. Lajos: A Bátyám hazavitte a halált

*„Azt akartam, hogy mindez a kezem ügyében legyen,
halálomban is,…”*

(Danilo Kiš: Fövenyóra)

Mintha az élet csak a hosszú, végtelen halál villanásnyi engedménye lenne – ahogy az óriási, szürke ég magasában egy tétova pillanatra kisüt a Nap.

„Amikor a Bátyám porhüvelyét a sírba helyezték, arra gondoltam, hogy ezután már nincs, aki hazahívjon” – írja Mohai V. Lajos a kötet fülszövegében. A régvolt, de akár a tegnapi nap elengedésének képtelensége és a mégis élet jelene folytatja melankolikus vitáját szomorúan és engesztelhetetlenül. Ahogy sokasodik-közeleg a halál, úgy árad sötét, csillogó dagályként egyre közelebb a gyermeki múlt. Mohai letűnt korok magányra ítél regényhőseként keresi a *volt-nincs* értelmetlenségében a *van* igazolását: készülő, *Kanizsai Hidegház* című könyvéhez illeszti egymáshoz a holtidő képeit. Ezek a képek mindig pontosak, csak ahogy a hideg őszi esők fénye forgatja más és más megvilágításba a mozdulatlan tájat, a szerző csak annyit változtat a már korábban (*Az emlékezés melankóliája* és *Szeptember végén áhítat* című kötetek) kíméletlen szeretettel megfogalmazott írásain. Kíméletlen – mondom –, mert itt minden mondat célja a megértés. Defoe, de az avoni hattyú drámahősei sem tehetnék fel visszhangosabban a magára maradt lélek és elme kérdését: „Vajon elégséges-e az elszántság bennem, hogy céloimat véghezvigyem?” (Életfogytig tartó kötelezvény)

Egymásba forognak a múlt történetei, s a hol lassabban, hol gyorsabban forgó kaleidoszkóp képei egymásra rögzülnek – mint az előhívóban lebegő, fotópapíron előderengő arcok. A fővárosi egyetemi évek, az értelmetlen operettkatonáskodás árnya, az ifjúkor szűkös világa mind csak jelenetek, felvonások a család elfoszlott háttére előtt. Kanizsa ma már egyet jelent a temetőjárással: az „életfogytig tartó kötelezvényel.”

A cél pedig a valósággal való hasonlóság keresése a múltban.

A Hidegház perze már korábról jelenti az élet (halál) hideg pontossággal előforgó helyszínét: „A mi sírunk a Hidegházzal szemben elnyúló parcellában található a tizedik sor szélén.” Miféle jóslat ez, miféle időtlen helyhatározás Öregapa és Nagyanya egymástól tizennyolc évnnyire celebrált temetésén megfogalmazva?

„Vajon ki rendelkezik rólunk a saját emlékezetünkön kívül?” – vigasztalan egék alatt szítál a kérdés.

Az őszi esőben földre puffanó gyümölcs Mohai világának állandó díszlete: *Ráncos testük alatt / Az ösztört Föld. / Pommás testük fölött / Az elvásott fény.* (A lehullott körték a *Szeptember végén áhítat* című kötetből).

Vajon a gyümölcsről ki rendelkezik?

Hogy minden visszavonhatatlan, s az idő nem csak bennünk dolgozik szorgalmasan, lám, a közösségi halál játszik alá az egyéni elmúlásnak, a keresztre feszített Jézust mintázó kőszobor sem állhat elébe: a gyerekkor helyszínei, a szilvamacskák alakú tercske, a konyhanövények ágyásai, a város szélén álló fuvaros istállók sem verik vissza az idő eljövételét. „Merre dobognak azóta az Egi mezőn a kocsisok?”
„...haraggal a szívükben.”

Ez az a szó, amit ritkán találunk Mohai írásaiban. Haraggal a szívükben. Életek és az élet eddigi formái szűnnek tehetetlenül, feleslegessé lesznek szenespincék, szenesemberek, szeneslovak, kiürülnek a Belsped-istállók, kiürül a városszéli Ég, kiüresednek a szívek. A szenesek ... „kantárszáron vonszolják el alovak még élő tetemeit ... elhagyva a város szélső házait a vágóhid névtelen sírköve felé visz egyenesen az út, teljes sötétségben már...” (Halottas menet)

A pusztuló világot még lakatlanabbá teszi az ázott, szürke visszfény, s a lakhatatlan, szállásra alkalmatlan vidéken felbukkant „illető”. „Az elhányt és magára hagyott szerszámok közt durván megágyazva vedlett szalmazsák. Egy test körvonalának a nyomai őrződnek rajta.”

A deszkaszínű Ég alatt fakerítések: mintha koporsó lenne a menny, belseje pedig életünk kiszáritott abrosza: a szemfedél.

Van, amit meg nem fejthetek Mohai képeiből, mert világa az ő világa – lehet az utunk ugyanaz, nyomaink mégsem: az *ugyanolyan* az *azonostól* való legnagyobb eltávolítás. Mert életünk legnagyobb ajándéka az *egyetlenség*, legnagyobb és ritka szerencséje pedig az *azonosság*. Az egyes szám első és harmadik személy váltakozása – mint egymásba fonódó nemzedékek – segít állandóan észben tartani: a halál a végső megszemélyesülés.

„Irtózom a hirtelen sötétülől téli estétől, suttogtá alig kivehetően a konyhaasztal végéből.” De ki ül a konyhaasztal innenső szélén? Ki szöki mindent odahagyva a szorongató egyedülletben?

„El innen!

Innen el!”

Ha tudjuk is, Mohai létezésének része a Kafka-életmű – a gyötrelmesen múlhatatlan világjelenség (Tandori Dezső) –, a szorongás mégis nyitva hagyja a kérdést: kicsoda? Ahogy a korábban feltett kérdésre – vajon elégséges-e az elzántság bennem, hogy célokat véghezvigyem? – tūpontos karkai talány rímél: „*csak innen el, csak innen el. Mindegyre innen el, így érhetem el csak a célokat.*”

A gyermekkori örökkévalóságot, Kanizsát odahagyva – az *azonosságot* átfogalmazva – a közelség-távolság mélabújával egy másik kor helyszíneire jutunk: Déryné cukrászda, Krisztina körút, a Philip Morris celofánja, a busz utastere, azután a Mészáros utca járdaszintjétől arasznyira lévő pinceablakok az elrongyolódott dróthálókkkal. „*Azok még alázatosan őrizték a szeneskosarak durva ütéseit.*” Emlék és *azonosság* megint, a jelen s a közelmúlt árnyaira, ütött-kopott fővárosi házfalakra, pincetorkokra ráforog a még régebbi kép, a csatakos fejű szenesek és szeneslovaik gyászmenete. Nem halál volt az, csak megszűnt az élet. (Ha túl közelre nézek, magamat látom)

A Vérmező kockaköven guruló, csörgedező vadgesztenyék a kanizsai, régi kert hulló körtéivel azonos kellékei az örök díszleteknek: minden változás kicsinek, szánalmasnak tűnik az idő, a múltás hatalmához mérve. Egyetlen érvényes naptár van – az évszakok, és egyetlen érvényes kincs van: „*Nincsen már idő megkeresni.*” (Kincs)

Mohai V. Lajos számára az érvényesség a pontosság szinonimája, az emlékezés prizmáját forgatja a megélt s már előhívott képek elé, kutatva, melyik szövegvetület legyen a végleges, a majdani *Kanizsai Hídegház* textúrájába befogadható, érvényes változat. Örökös celebrálás ez is. Örökös utolsó út ez is. Az *Istennel vitatkozva* a már négy évvel korábbi *Korai bánat* című írás átvételése, de ebben az élesebb fényben is látom Mohaival közös útjaim ivateit, fordulóit: ahogy ő a „*testszagú katonakabáttal*” köti össze öregapja szemeit, mozdulatait, én is őrzöm nagyapám testszagú katonakabátjának egy szentkoronás gombját és galléjáról a valahogy rám maradt tűzér-csapatjelzést, az én nagyapám „*arca (is) mély ráncokban végződött a széles karimájú kalap alatt, tekintetében kíváncsiság tükröződött, az élet mintha még kielégítően működtette volna a szervezetét.*” (Családi sírbolt)

Hogy miért mindig a halál húz át Mohai írásának sorain, az életnek miért csak üres, kihalt egekre meredő őszi vázát láttatja velünk? Megint csak a kíméletlen, megértésre törekvő szeretet a válasz. Mert a halál elfogadhatatlan, a szeretet pedig létezik, mint az Ég.

Van.

Az *emlékezés melankóliájában* a szerző már feltárta a lelkiismeret ár-apályként hullámzó mélységeit. (Miért nem írom meg Nagyanyám életét?) – kérdezi most, metszőbb fénybe állítva az azóta eltelt éveket. Kórteremben, bedeszkázott ágyon látta utoljára élve Nagyanyját, akire a gyámoltalan test alig emlékeztetett, s akiről másnapra – aznap Mohai már egy másik városba utazott a hajnali gyorsral – lefoszlott az élet, ahogy az életben maradtokról lefoszlanak a halállal kapcsolatos illúziók.

„Irtózom a hirtelen sötétülől téli estétől, suttogtá alig kivehetően a konyhaasztal végéből” – és én most értem meg, ki ül a konyhaasztal innenső végén. Mohai számba veszi a Legdrágább halála előtti éveket, a *vállalt* fővárosi magányt, ahol önmaga arcát és írói önmagát *kellett* megtalálnia: „*Mélabúm jobban letört, mint otthonalanságom sivár érzése; azért, mert egyedül voltam, senkinek sem tehettem voltaképp szemrehányást.*” De azzal az egyetlen nappal ki számol el? A Kanizsán hagyott más-magánnyal ki számol el? A Nagyanyja halála utáni hét évet kicsoda igazolja? Mert hét évvel később, a Rigai-öböl partján, ott, ahol a tenger nyugszik széles horizonton, ott nyert egyre közelebbi élességet annak a halálnak a napja. Az a kaleidoszkóp hét évig forgott, az a fotóelőhívó, az a prizma hét évig tartotta zsidbadt homályban a Képet, ahogy a kongó, szürke Égből hirtelen fölbukkan a Nap: lüktető erővel ötlük fel a boldog gyermekkor: „*amikor Nagyanyám a szememben isteni lény volt, szememben én a teljes élet. Ezek voltak életünk*

együtt töltött óráinak legszebbjei...” Ebben a közeledő, növekvő élességben fogalmazódik meg a kérdés, Mohai V. Lajos írásainak lélekkarcoló kérdése: „...vajon az élete vagy a halála foglalkoztat-e inkább?”, és a visszahulló esős, lakatlan égen ott a válasz örökre megválaszolatlan.

„Mert ha képes lennék egyszer megírni Nagyanyám életét, akkor azt is meg kellene értenem, hogy tényleg »valamennyien halállal bűnhődünk azért, hogy megszülettünk«, ahogy Kosztolányi írta.

Ezt viszont nem akarom.

Nagyanyám halála óta már biztosan nem.”

Ez a három mondat Mohai prózájának, esszéinek, verseinek – azt állítom, hogy életének – összefoglaló, folyamatos történése, lényege.

„Ha meghal bárki is, a józan észnek vége.”

Az élet ki tudja, merre tartó idejét a halál szakaszolja. Öregapa, Nagyanya, utánuk a (Szégyenlős halott). Ahogy a kisebbik fiúk általában, Mohai is valamiféle szégyenkezéssel fejt föl az apjához kötött varratokat. De a céltalan idő mégiscsak folyamatos irányban halad: „Amikor kijártunk Nagyanyámmal a temetőbe, a kórház mellett vitt az út, ott mentünk, ott vezetett kézen fogva Öregapám sírjához.” A kórház mellett, ahol az Apa haldoklik. Az apa, aki nem akart abba a mély kútba belelátni, mely fölé, főleg az írók, folyamatosan szeretnek odahajolni. Az apa, aki restellte féltáraságát, a sajnálkozó pillantásokat, a nincstelenséget, az apa, aki a múltja szorításából soha nem tudott kibújni. És akinek fiai a halálos ágy végében, a széken kucorogva, vagy a kórház udvarára menekülve, szemlesítve várják a halált, nehogy apjuk észrevegye tekintetükben múltjának értését, testi kínjainak pedig egyetlen lehetséges beveződését. Elég egy majdnem véletlen mozdulat, ahogy a szerző bátyja ösztönös, a múltból beidegzett mozdulattal egy elgurult gesztenyébe rúg a kórházudvaron – *A Bátyám hazavitte a halált* félmondat még a lelkiismeret legmélyén készülődik –, és a kisebbik fiúgyermeki eltagadással, megkönnyebbüléssel számol be a kanizsai Dózsával közös évekről, egészen addig, míg tizenkilenc nap után – apja kínhalálának végén – föl nem áll arról a székről. „Szemlesítve gondolok most vissza azokra a végtelenbe vesző órákra” – mondja.

Bizonyosság pedig nincs, ami van, az csupán szomorúságunk előkészületeit végezni.

„Anyám halálára készülök.”

Ezt a mondatot nem lehet leírni. Olvasom.

Október van megint, száraz, hideg szél, ritkásak már a fák. Ismét a haldoklót kísérő órák, napok: otthon az empire háttámlájú karosszékre telepedve, a kórházi ágy mellett pedig kényelmetlenül kucorogva megint, vigyázva a lámpafény árnyékában rejtőző arcot. Mohai mintha most nagyobb teret engedne az életnek – némi időtől fosztva meg az amúgy is nemtörődöm halált. Hiszen most ér egybe Öregapja, Nagyanyja, Apja és a Báty ideje, különbözőségük és egybetartozásuk melankóliája. A Báty ismét kint, a kórház bejáratánál, a kisebbik fiú bent, a halálos ágyánál, ahol „nem kellett erőltetett komolyságot színlelnem, mert a lét fölött érzett végtelen szomorúságért ott, végre egymagamban, senki másnak, mint neki lehettem hálás”. A hét hónap múlva bekövetkező újabb halál azonban – *A Bátyám hazavitte a halált* kötet cím még sejtetlenül lapul a majdani irodalmi lehetetlenségek mélyén megszületésre várva – a lelkiismeret újabb, egyre támadóbb hullámain löki fel a mélyből (Szitál a sötét). „...hagytam vigasz nélkül elmenni, mert abban a hiszemben voltam, hogy békességben hajtja örök álomra a fejét. Tévedésemért nagy árat fizettem, és amíg csak élek, kiegyenlítően számlám lesz ezért a Bátyámmal.”

Vannak Mohai V. Lajossal közös útjaink, az ő szövegeinek szövege ismerős táj számomra. Közös felettünk az üres, örökké bádogszínű Ég, a szüntelen szitáló esők, tudom, ahogy ő is, ős és tél van mindig – csak engedmény a tavasz ígérete nyár –, s hogy az ígéretek sem válnak valóra feltétlenül. Bennem is dolgozik a kétség, hogy legönzetlenebb, legodaadóbb tettemben vajon nem „magam miatt fohászodom”? Az is közös tudásunk, hogy a halottmosdató lesz az a halott, akinek mosdatását, öltöztetését nem vállalja senki, mert „néha nem vagyunk tudatában annak, hogy kinek mivel tartozunk”.

Azt a hét hónapot nem ismerem. Olykor-olykor találkozáskor, ketten egyedül látogatva a frissen bontott-temetett sírt, bejárva a régről ismert útvonalat a háztól a temetőkertig, a gyermekkort végleg lezárva, magukra árulva végérvényesen – de mindketten még a hamarosan bekövetkező újabb halál sejtetlenségével – élnek a túlélők rutinná megélt idejét.

„Az út nem vezet sehová. Illetve talán mégis. Mi következünk.”

„Ne feledd – szölt valahonnan árnyékból hozzám –, hogy az irodalomban nincs arra szabály, hogy miről lehet írni. Voltaképpen semmire sincsen szabály, és az élet bizonyos helyzeteiben sincsen.”

Ezért hadd nézzek most már másfelé, gyerekként elhazudva magam elől a létezés szomorúságát, ahogy Mohai beszélt apja haldoklásakor bátyja futballéveiről, eltávolítva a tudomásulvehetetlent. Távolítja, szédszedi és összerakja ő is az egymásra forgó képeket (Mindenkitől elfeledve, Végző emlékezés), a megírt szövegeket fölfejt és összerakja újra, hogy összeillesztve érvényesek és pontosak legyenek, ami egyet jelent a véglegességgel, hiszen Mohai dolga az irodalom, s a halálra csak a leírt szöveg pontosság, véglegessége jelent feloldozást. Mert életünk legnagyobb ajándéka az azonosság.

És a képzelet.

A képzelet, ami az író és az olvasó cinkos játéka, akár a Poríci utcai balesetbiztosító társaság épületénél áll mellénk, állig felgombolt kabátban a karkai felvigyázó, akár az itthoni majorsági épületnél szegődik mellénk az alacsony, köpcös ismeretlen. Talán hozzánk beszélnek, talán nem, közönyűnek csak a jelenlétük ad súlyt, riadtságunk okát csak magunkban kereshetjük. *Elégikus víziók a Halottaskönyvhöz* – ez az alcíme Mohai kötetének. Valóban, *A Bátyám hazavitte a halált* hosszabb-rövidebb írásaiban egy szemlélődő, befelé figyelő, a múlt emlékképeit rendezgető költő tekintetét követjük, aki minden apró részletet újra és újra megvizsgál, más és más fénytörésben vizsgálva kutatja a szomorúság melankóliájában rejlő vigasztalást. „*Miközben begyűjtik a termést, Isten csöndben elhagyja a világot*” – hozza fel Nagyapja szavajárását, és váratlanul egyetlen mondat rideg, hűvös szavaival indokolja a szövegeiben oly sokszor előforduló, a halált, a megszűnést idéző képek, kifejezések sokaságát: „*Megértem, hogy a szeptember az elmúlás előképeként, mintegy az egzisztenciára lesújtva, vibráló határhelyzetként jelenik meg az írónál.*” (Szeptember ege elszéled)

Mohai V. Lajos író, aki a távoldás, a szűnés gazdag ismeretanyagának birtokában megrendülve követi más írók hasonló útjait. Ezek az utak hol határozott tárgyi azonosságot jelentenek (Nádas Péter: *Saját halál*), hol szellemi-lelki, irodalmi egybetartozást, ragaszkodást. Ezek az utak közösek Tandorival, Hraballal, Kafkával, Hašekkel, Mirko Kováčsossal, tágabb hazánk irodalmával, Közép-Európa esős egek alatt ázó tájajaival.

„*Az ember visszanéz az életére, ráborítja a vágyát a múlt időre. Nemigen tud mást tenni. Vagy nemigen tehet mást.*”

Én pedig nemigen tehetek mást: várom, hogy ez a szerzteágzó, minden darabjában is önállóan érvényes idő-, emlék- és képrengeteg létrehozza a művet: a Kanizsai Hidegházat. Hogy Mohai V. Lajos hozza létre.

Prae.hu – Palimpszeszt 2014

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000
NYOMDA KFT. KECSKEMÉT

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését a Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

támogatja.